

Валентина ФАРВАРЩУК,
методистка НМЦ виховної роботи, позашкільної освіти
та моніторингових досліджень Хмельницького ОІППО
ім. Анатолія Назаренка

Формування національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти засобами шкільної бібліотеки

Бібліотека є одним із найважливіших структурних підрозділів закладу загальної середньої освіти, який здійснює бібліотечно-інформаційне забезпечення учасників освітнього процесу та надає допомогу педагогам у всебічному розвитку особистості школяра з глибоко усвідомленою громадянською та соціальною позицією, системою наукових знань та ціннісних орієнтацій.

У Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Абетка для директора. (Державна служба якості освіти України. Київ — 2021. Режим доступу <https://sqe.gov.ua/abetka-dlya-dyrektora-2021/>), зокрема, розділ «Модель якісної школи за вимогою 1.3» увага акцентується на тому, що «...У закладі освіти шкільна бібліотека виконує інформаційну, навчальну та методичну функції. Діяльність бібліотеки спрямована на розвиток інформаційної культури учнів. Шкільний бібліотекар виконує функцію консультування з пошуку інформації для педагогічних працівників і учнів. Простір бібліотеки максимально зручний для використання: проектної роботи, проведення інтегрованих уроків, інформаційно-просвітницьких заходів, неформального спілкування тощо».

Шкільна бібліотека як складова педагогічної системи спрямовує свою діяльність на виконання спільної з освітнім закладом мети — забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, що ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і принципах науковості, полікультурності, системності, інтерактивності, єдності навчання й виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між працівниками і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

В умовах розбудови України перед шкільними бібліотеками стоїть відповідальне завдання — виховання патріота, свідомого громадянина, який буде проявляти високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію на прикладах героїв російсько-української війни, героїв Небесної Сотні, українських військових, добровольців, волонтерів. Як результат, сформоване почуття патріотизму, прояв любові до свого народу, поваги до українських традицій, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини.

Патріотичне виховання має пронизувати весь освітній процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне виховання, сприяти формуванню у дітей та їх батьків національних і загальнолюдських цінностей. Серед виховних напрямів найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні

складові національно-патріотичного виховання, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності (Наказ МОН від 6 червня 2022 р. №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»).

У реалізації цього надзвичайно складного процесу важливу роль відіграє шкільна бібліотека, яка забезпечує інформаційні потреби учнів та вчителів відповідно до «Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України» (наказ Міністерства освіти України від 30.05.2003 р. № 334/31). Бібліотека школи приділяє увагу проблемам, пов'язаним із пошуком і забезпеченням інформації. Носіями інформації шкільної бібліотеки є передусім друковані видання, які сприяють формуванню в учнів національної самосвідомості, виховують патріотизм, формують людську гідність.

Головне завдання бібліотеки полягає у сприянні забезпеченню освітнього процесу в напрямі національно-патріотичного виховання молоді. Зокрема, це систематична популяризація серед учнів національно-патріотичних ідей, максимальне розкриття книжкового фонду та пропагування літератури з патріотичної тематики, виховання культури читання, виховання засобами читання національної свідомості, патріотизму, громадянськості та бажання пізнати свою історію, збагачувати українську культуру.

Основними функціями шкільної бібліотеки є інформаційна, освітня, культурна, комунікаційна, дозвіллєва (Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. — 2-ге видання, перероб. і доп. — Київ, Державна служба якості освіти, 2021). Зокрема, де інформаційна функція забезпечує доступ до інформації, задовольняє інформаційні потреби учнів, учителів та інших категорій працівників закладів освіти з використанням власних інформаційних ресурсів, бібліотечних та інформаційних мереж і систем інших відомств; освітня — сприяє освіті та вихованню особистості здобувача освіти; культурна — формує духовний розвиток учнів, залучає їх до цінностей вітчизняної та світової культури, створює умови для репродуктивної та продуктивної культурної діяльності; комунікаційна — передбачає обмін інформацією, надає користувачам доступ до документів; дозвіллєва — сприяє змістовному проведенню вільного часу учнів, створенню творчого комунікативного майданчика.

Реалізація цих функцій безпосередньо пов'язана з духовно-моральним, естетичним та патріотичним вихованням учнівської молоді.

Шкільні бібліотеки Хмельницької області сміливо можна назвати культурно-освітніми осередками закладів освіти. Хочеться відмітити цільову взаємодію шкільних бібліотекарів, педагогічних та учнівських колективів, батьківської громадськості у виконанні основних її функцій.

У творчій співпраці з педагогічним колективом бібліотекарі ЗЗСО працюють за такими напрямками:

- духовно-моральне виховання – утвердження в свідомості й почуттях учнів патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України, виховання високої громадянської активності, шанобливого ставлення до родини, батьків, сімейних традицій, культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;

- історико-краєзнавче – виховання в учнів любові до своєї малої Батьківщини, рідного краю, співвітчизників, формування почуття національної гордості, національної самосвідомості, толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- історико-патріотичне та цивільно-правове виховання – здобуття знань з історії нашої держави, виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки, прав і обов'язків громадянина України;

- військово-патріотичне виховання – підвищення престижу військової служби, формування позитивного образу Збройних сил України, готовності до виконання військового обов'язку;

- екологічного виховання – нагромадження в людини екологічних знань, розкриття сутності світу природи, середовища існування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні його цілісності, чистоти, гармонії.

Ефективність роботи шкільних бібліотек з патріотичного виховання здебільшого залежить від форм та методів, що застосовуються. Форми роботи мають бути цікавими, змістовними, емоційними, розрахованими на дітей різного віку. Лише тоді буде досягнуто бажаного результату, коли робота ґрунтуватиметься на принципах добровільності – свободи школярів у виборі різноманітних форм роботи з метою реалізації своїх

інтересів і захоплення, особистого орієнтування, що передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей кожного учня, системності, тобто взаємозв'язку різноманітних методів і форм роботи з патріотичного виховання. Важливо, щоб учні мали змогу виявити творчість, ініціативу, самостійність, відчували від участі в заходах радість і задоволення. При організації заходів шкільні бібліотекарі акцентували увагу на змістовій моделі досвіду, що включала в себе:

- міру досягнення поставлених цілей і завдань заходу;
- ясність викладення матеріалу;
- змістовність та оригінальність ідей;
- інформативність;
- естетичність роботи та загальне емоційне сприйняття;
- відповідність роботи до заявленої тематики.

Бібліотекарі зорієнтували свою роботу на такі основні напрями: популяризація книги та читання, формування й розвиток у школярів читачької компетентності, складової інформаційної культури особистості, що поєднує комп'ютерну грамотність, вміння працювати з традиційними видами інформації, робити критичний аналіз та оцінку отриманої інформації, надання допомоги учням в самостійному вивченні матеріалів, підготовці до конкурсів, матеріалів у галузі міжпредметних зв'язків.

Серед методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним, що передбачають демократичний стиль взаємодії, самостійний пошук істини й формування критичного мислення, ініціативу й творчість. До таких методів належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, "мозкові атаки", ігри-драматизації. У творчому арсеналі активних методів – створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, педагогічне керівництво лідером і культивування його авторитету, використання засобів масової комунікації, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки.

Традиційними методами патріотичного виховання є: бесіди, диспути, лекції про славу історію рідної країни і рідного міста; різні форми роботи з книжкою, періодичною пресою; демонстрація тематичних слайдів, відеороликів, ілюстрацій, буктрейлерів; прослуховування тематичних аудіозаписів; ознайомлення з українським фольклором та народним мистецтвом – казками, прислів'ями, приказками, піснями, іграми, народною творчістю, вишивкою, розписом; популяризація творчості вітчизняних письменників, композиторів і художників. В арсеналі активних форм – цільові прогулянки, екскурсії визначними місцями, до пам'яток, монументів захисників Вітчизни, в історичні та краєзнавчі музеї, відвідування тематичних виставок; участь у святах, добровільних акціях.

Яскравим прикладом роботи бібліотечних працівників закладів освіти області є результати обласних етапів Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек під гаслами «В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи – 2022», «Вірю в майбутнє твоє, Україно! – 2023» (колективний цифровий інформаційний продукт – Web-портфоліо), що розміщені на сайті TeK@повсякЧАС: Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек (bibliosprava.blogspot.com). Захід сприяв втіленню основних положень «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 р. № 527), а також приверненню уваги до питання патріотичного виховання, розкриттю виховної функції шкільних бібліотек, об'єднанню зусиль педагогічних колективів і бібліотек щодо розвитку патріотизму підростаючої особистості, пробудженню у школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю.

Шанобливе ставлення до історичного минулого своєї країни, рідного краю, продовження традицій своєї родини, вивчення історії свого роду – основа виховання патріотизму. У цьому зв'язку діяльність шкільної бібліотеки, як інформаційного центру школи, традиційно спрямована на формування морально-етичних, патріотичних почуттів школярів. З урахуванням регіональних та місцевих особливостей у шкільних бібліотеках, крім традиційних (ранки, лінійки, виховні години, бібліотечні уроки, круглі столи, книжково-ілюстративні виставки), активно впроваджуються інноваційні форми: флеш-моби, флеш-акції, відеоролики, скайп-уроки, вебінар-конференції.

Позитивною рисою інновацій в роботі бібліотеки є те, що вони не тільки сприяють популяризації фондів, задоволенню читацьких інтересів, але й розкривають перед підлітками творчі можливості та здібності бібліотекарів, їхні естетичні смаки, читацькі вподобання, індивідуальні якості як фахівців, особистостей.

Мультимедійний супровід рекламних, пропагандистських, навчальних заходів підсилює сприйняття учнями інформації, викликає зацікавленість, розширює світогляд, що допомагає кращому засвоєнню знань і навичок, а відтак і здобуттю якісної освіти.

У шкільних бібліотеках області переважна більшість заходів проходить в активній формі, що стимулює творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення учнів.

Практика свідчить, що активні форми взаємодії з учнями розвивають пізнавальну діяльність, формують дослідницький характер уже в початковій школі.

Враховуючи виклики сьогодення, шкільні бібліотеки намагаються використовувати у своїй діяльності такі ме-

тоди й форми роботи, що характеризуються актуальністю змісту, творчим підходом, оригінальними назвами.

У пункті 1.3.5. Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 р. № 17 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 12.03.2019 р. за № 250/33221) зазначено, що «у закладі освіти створено простір інформаційної взаємодії та соціально-культурної комунікації учасників освітнього процесу (бібліотека, інформаційно-ресурсний центр тощо)».

Бібліотекарі створюють своїм читачам комфортні умови для повноцінного інтелектуального спілкування, сприяють поповненню інформаційного багажу, надаючи творчий простір для проведення їх дозвілля.

Результативними залишаються і ті види діяльності, що створюють фон заходу, наповнюють атмосферою єдності думки. У цьому плані важливим засобом формування інформаційної культури є створені в бібліотеках тематичні та книжково-ілюстративні виставки, облаштовані куточки пам'яті загиблих воїнів свого селища/міста, міні-музеї, видрукувані книги пам'яті, виготовлені альбоми-спогади.

У розв'язанні проблем національно-патріотичного виховання сучасного покоління повинна передусім брати участь сама молодь, усвідомлюючи всю важливість своєї участі в житті Батьківщини, любити, знати і поважати її культуру, традиції та історію. Однак спрямувати дії молоді в потрібне русло мають держава, сім'я, школа, бібліотека. Незаперечна істина «Без знання минулого немає майбутнього» актуальна сьогодні як ніколи. Мета бібліотечного краєзнавства – зібрати, зберегти та надати користувачам документальні джерела й інформацію з історії культури та сучасного життя краю. Нині поповнення краєзнавчих фондів бібліотек здійснюється за допомогою матеріалів з місцевої історії у вигляді ксеро- і фотокопій, передруків матеріалів, виписок, вирізок із публікацій, а також відомостей, записаних від старожилів. Це дані про історичні об'єкти, пам'ятники архітектури, відомості про видатних земляків.

У бібліотеках закладів загальної середньої освіти області патріотичне виховання проходить крізь весь комплекс заходів, спрямованих на національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне та екологічне виховання, що сприяє формуванню в молодого покоління патріотичної свідомості, пошани до видатних історичних діячів, культурних традицій, звичаїв, обрядів, любові до рідної країни.

Використані джерела

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Шкільний світ, 2014. № 23. С. 5-13.
2. Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України: матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 21 грудня 2021 р., Київ. НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 98 с.
3. Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи : метод. рек. НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. 103 с. URL: <https://surl.li/pcnirj> (дата звернення: 18.10.2022).